

spatřit očima a uchopit myslí jako jsoucí. Ale tak tomu jistě není – to, co je, je přeci vždy možno vidět a poznat, zatímco to, co není, není ani viděno ani poznáváno.

Poznáváme totiž umění, která se již vyučují, a není žádné takové, které není viděno prostřednictvím nějaké formy. Podle mého názoru umění získávají i svá jména skrze formy: je nesmyslné si myslet, že se formy rodí ze jmen, ba přímo nemožné; jména jsou ustanovení přirozenosti, formy nejsou ustanoveny, ale zrozeny.

3

Pokud někdo tímto slovním ne zcela dostatečně rozumí z toho, co bylo řečeno, lze se o tom jasněji poučit z ostatních vykladů. Nyní pojednám o lékařském umění – jej se přeci naše řeč týká – a nejprve se pokusím vymezit, co rozumím lékařstvím: úplně zbavovat nemocné utrpení, zeslabovat intenzitu nemoci a nezasahovat v případech, kdy nemoc již získala naprostou převahu, s vědomím, že to vše je v moci lékařského umění. Že to lékařství také činí a je to zcela v jeho schopnostech, o tom bude následující řeč. Ve vykladu důkazů umění zároveň vyvrátím argumenty lidí, kteří se domnívají, že mohou umění hanobit, a to v těch bodech, kterým každý z nich přikládá největší váhu.

4

Svou řeč začnu tak, aby se mnou mohli všichni souhlasit: O tom, že se uzdraví někteří z těch, kdo podstoupí lékařské ošetření, není sporu. Umění je ale hanobeno proto, že se neuzdraví všichni; jeho pomlouvači prohlašují s ohledem na ošetřované, kteří nemocem podleli, že ti, kdo jim unikli, jim unikli náhodou a ne za pomoci umění.

Ani já sám neodpírám náhodě nic z jejího působení; domnívám se, že špatně ošetřované nemoci v mnoha případech provází nešťastná náhoda, dobře ošetřované šťastná. A potom: jak by mohli ti, kdo se uzdravili, udávat jinou příčinu svého uzdravení než umění, jehož poslušně užili? Rozhodli se nehledět na prázdnou podobu ná-

O umění

1

L VI Jsou lidé, kteří si udělali umění z toho, že zlořečí uměním, a přitom 2 si myslí, že nedělají to, co říkám, ale že ukazují vlastní znalosti. Mně však připadá, že objevit něco dosud neobjeveného je touha a úkol rozumu – vždyť objevené je lepší než neobjevené – stejně jako dovést do konce to, co zůstalo vypracováno jen z půli. S pořešením hanobit uměním zlych řečí objevy jiných, sám nic nezlepší a jen pomlouvat to, co vynalezli lidé vědoucí k užtku nevědoucích, nemá s touhou a úkolem rozumu nic společného a svědčí to spíše o špatné povaze pomlouvačů než o nedostatku umění. A pouze lidé, kteří o umění nemají ani potuchy, mohou podporovat nízkost ctižádostivých, ale naprosto neschopných jedinců, kteří zdatilá dla svých blížních pomlouvají a nezdatilá hanobí.

Těm, kdo takto napadají ostatní umění, nechť se každý, koho se to týká, postaví ve svém oboru na odpor. Naše řeč se obrací proti těm, kteří útočí na lékařství; ke svým protivníkům se staví se smělostí, s jistotou, kterou čerpá z umění, jež brání, a s mocí díky moudrosti, v níž je vychována.

2

Jsem toho názoru, že nemůže být vůbec žádné umění, které by bylo 4 nejsoucí; je totiž nesmyslné považovat nějaké jsoucno za nejsoucí: Jak bychom mohli nahlédnout jsoucnost něčeho, co není, a prohlásit, že to je? Jestliže je možné spatřit nejsoucí stejně jako jsoucí, nevím, jak by je někdo mohl považovat za nejsoucí, kdyby je bylo lze

hody tím, že sami sebe světili umění: jsou tudíž zbaveni vlivu náhody, vlivu umění naopak zbaveni nejsou. Tím, že se títo lidé světili lékařskému umění a pojali v něj důvěru, spatřili také jeho podobu a poznali působnost vykonaného díla.

5

Můj odpůrce bude namítat, že se mnozí nemocní uzdravili, aniž by využili služeb lékaře, a já tomu rád věřím. Případá mi možné, že i bez služeb lékaře někdo náhodou narazí na lékařské umění, ne že by věděl, co je v lékařství správné a nesprávné, ale proto, že při léčení sebe sama náhodou mohl přijít na něco, čeho by při ošetřování užil i lékař.

Už toto je velký důkaz existence umění, že opravdu je a je velké, neboť zjevně zachraňuje i lidi, kteří nevěří v jeho bytí. I ti, kteří v nemoci neuzili služeb lékařů a uzdravili se, musí zajisté nutně vědět, co během svého uzdravování dělali či nedělali: uzdravili se buď při půstu nebo při bohaté stravě, při dostatku nápojů nebo když žíž- více času prospali nebo bděli nebo užívali toto všechno dohromady. A z toho, že je jim lépe, nutně musí poznat, že jim něco prospělo, a naopak ze zhoršeného stavu poznají, že jim něco uškodilo, pokud se tak stalo. Každý však nestačí na to, aby přesně rozpoznal, co při- náší prospěch a co škodu.

Když pacient dovede chválit nebo kritizovat životosprávu, kterou byl uzdraven, také to je částí lékařského umění. Chybné zákroky a prostředky nejsou o nic méně svědeckým existencí umění než ty prospěšné. Prospěšné věci díky správnému užití prospěly, škodlivé vinou nesprávného užití uškodily. A jak by nemělo být umění tam, kde je rozlišení mezi správným a nesprávným? Kde není nic ani správně ani nesprávně, tam podle mého názoru o umění nelze mluvit – kde je však obojí, tam již nejde o dílo neumělosti.

6

A nadto, pokud by léčba prováděná lékařským uměním a lékaři spočívala pouze v podávání pročišťujících a stavících léků, byl by můj argument slabý. Nyní, jak je vidět, ti lékaři, kteří jsou nejvíce chváleni, léčí úpravou životosprávy a jinými způsoby léčby, o kterých by někdo – nejen lékař, ale ani neznaný laik, který by o tom slyšel – nemohl říci, že nepatří k lékařskému umění. Protože pro dobré lékaře i pro samotné lékařské umění není nic bez užítu, nýbrž ve většině toho, co roste nebo je vyráběno, jsou obsaženy různé druhy léčebných účinků a látek, je logicky nemožné, aby ten, kdo se uzdraví bez lékaře, pravdivě pokládal své uzdravení za samovolné.

Samovolnost při bližším prozkoumání ukazuje, že není ničím skutečným: u všeho, co vzniká, můžeme nalézt něco, kvůli čemu to vzniklo, a vzhledem k tomuto „kvůli čemu“ samovolnost zjevně neexistuje jinak než jen jako jméno. Lékařské umění se naopak zřejmě tejně ukazuje v onom „kvůli čemu“ a v jeho předvádění a v tom je a vždy bude jeho podstata.

7

Takto bychom tedy mohli odpovědět těm, kteří připisují zdraví náhodě a upírají ho umění. Podivuji se také lidem, kteří popírají existenci umění v případě úmrtí nemocných, i tomu, jaký přijatelný důvod je přivedl k tomu, že vinu nepřipisují nezdrženlivosti smrtelně nemocných, ale naopak viní spíše rozumové schopnosti lékařů: jako by snad bylo možné, aby pouze lékaři předepsali něco nesprávného, nikoli však aby nemocní nedodrželi nařízení?

Je přece mnohem pochopitelnější, že se nemocní nedokáží řídit nařízením, než že lékaři předeprší něco nevhodného. Lékaři přistupují k nemocným se zdravou myslí i tělem a zvažují poměr přítomných stavů k podobným stavům v minulosti, takže dokáží říci, jak byli vyléčení dřívější nemocní. Pacienti však nevědí, ani čím trpí 12 ani proč ani jak se přítomný stav vyvine a co vzniká z podobných případů; a takto přijímají nařízení lékařů, v bolesti přítomného stavu a ve strachu z nastávajícího. Jsou naplnění nemocí a postřádají

výživu, chtějí přijímat to, co podporuje spíše nemoc než zdraví, ne-
touží sice zemřít, ale nedokáží se ovládnout.

Lze očekávat, že lidé v takovémto rozpoložení budou plnit naří-
zení lékařů, nebo je spíše nesplní a učiní něco jiného? Anebo může-
me očekávat, že snad lékaři, jejichž rozpoložení naše řeč právě ob-
jasnila, něco nepatřícně předepíšou? Nebude tomu spíše tak, že lékaři
sice dávají správné pokyny, pacienti je však nedokáží náležitě po-
slouchat a kvůli své neposlušnosti propadají smrti, z níž potom ne-
správně uvažující lidé obviňují nevinné a vinnky osvobozují?

8

Jiní lidé si zase stěžují na lékařství, protože se někteří lékaři nechťe-
jí věnovat těm, u nichž nemoc již nabyla převahu; říkají, že memo-
ci, jejichž léčbou se lékaři zabývají, by se vyléčily samy od sebe,
kde je ale zapotřebí velké pomoci, tam lékaři nezasahují; kdyby ale
lékařské umění skutečně existovalo, mělo by pryč léčit všechny bez
rozdílu.

Kdyby si ti, kdo takto mluví, stěžovali na lékaře, že je pro jejich
řeči neošetřují jako pomatené, jejich stížnosti by jistě byly více na
místě. Jestliže by někdo požadoval po umění, aby mělo v moci to, co
umění nenáleží, nebo zase po přirozenosti, aby ovládala to, co přiro-
zenosti nenáleží, je to hlupák, který se svou hloupostí blíží víc šílen-
nosti než nevědomosti. Co dokážeme nástroji přirozenosti a umění
14 ství než nevědomosti. Co dokážeme nástroji přirozenosti a umění
přemoci, v tom jsme mistry svého řemesla – jinde nikoli. Pokud člo-
věk utrpí takové zlo, které je silnější než nástroje lékařství, nelze ani
očekávat, že by mohlo být lékařským uměním přemoženo.

Například mezi prostředky, používanými v lékařství k pálení,
pálí v nejvyšší míře oheň, všechny ostatní slaběji. U nemocí silněj-
ších než ony slabší prostředky není ještě nikterak zřejmé, že jsou
neléčitelné; jak lze ovšem vůbec pochybovat o neléčitelnosti nemo-
ci, které jsou silnější než ty nejsilnější prostředky? Není snad jasné,
že v oblasti, kde působí oheň, to, co není ohněm přemoženo, vyža-
duje jiné umění než takové, kde je oheň nástrojem? A stejný argu-
ment platí i pro prostředky, jimiž si lékařství pomáhá. Když lékař
správně užije všeho, co má k dispozici, tvrdím, že má klást vinu za
neúspěch při léčbě síle nemoci a ne umění.

Lidé, kteří si stěžují, že se lékaři nezabývají pacienty, u nichž již
nemoc získala převahu, je tímto vyбіzejí, aby ošetřovali tam, kde to
není vhodné, stejně jako tam, kde to vhodné je, za což jistě od léka-
řů, kteří jsou lékaři jenom podle jména, sklizejí obdiv, od skuteč-
ných lékařů podle umění však výsměch. Znalci tohoto řemesla ne-
potřebují takové poštelice ani jako kritiky ani jako obdivovatele,
potřebují ale uvážlivé lidi, kteří dokáží posoudit, v čem jsou prove-
dená díla řemeslných odborníků dokonalá a kde jim ještě něco chy-
bí a které nedostatký je třeba připsat na vrub řemeslníkům a které
tomu, čím se jejich řemeslo zabývá.

9

Co se týká jiných umění, bude objasněno jindy v jiné řeči; co se
však týká lékařství, jaké jsou jeho problémy a jak je třeba je posu-
zovat, o tom nás naše řeč zčásti již poučila a ještě poučí. Pro dobré
znalce tohoto umění se nacházejí jedny z nemocí – a není jich mno-
ho – na viditelném místě, zatímco druhé na místě nezjevném; a těch
je mnoho. Onemocnění, která se vyrážejí na pokožku buď změnou
barvy kůže nebo jako otoky, jsou dobře viditelná; umožňují zraku
a hmatu, aby vnímaly jejich tvrdost a poddajnost, zda je to hor-
ké nebo chladné a co se s přítomností nebo nepřítomností každé
z těchto vlastností pojí.

U všech takovýchto nemocí musí být léčba zcela bezchybná – ne
proto, že by byla snadná, ale protože je již objevená. Objevená je
ovšem ne pro každého, komu se zachce, ale jen pro ty schopné, kte-
rým to dovoluje jejich dostatečně vzdělání a př hodná povaha.

10

V případě zjevných onemocnění si umění musí védět rady – ostat-
ně bezradné nesmí být ani u těch méně zjevných: To jsou taková
onemocnění, která napadají kosti nebo dutinu. Tělo nemá totiž jen
jednu dutinu, nýbrž více: dvě přijímají a vyvrhují potravu a je též
mnoho dalších, které znají ti, kteří se tím zabývají. Části těla, jež
jsou obklopeny masem – tomu se říká sval – mají všechny dutinu.
Vše, co není strostlé, ať už se skrývá pod pokožkou nebo pod ma-

sem, je uvrnit duté, a je-li zdravé, je vyplněno vzduchem, není-li zdravé, je vyplněno mokem. Takovéto maso mají paže, mají je stehna a mají je i lýčka. Ale i v bezmasých částech těla je obsazena taková dutina, stejná, jakou jsme ukázali v částech obklopených masem. Takzvaný hrudní koš, ve kterém jsou skryta játra, ovál hlavy, ve kterém je mozek, záda s plícemi – nic z toho není prázdné, nýbrž plně srostlin. Ty se pak snadno stávají jakýmisi nádržemi, jejichž náplň držiteli buď škodí, nebo prospívá.

Nadto jsou tu ještě početné žíly a šlachy, které neleží nahoře v mase, ale jsou napnuty podél kostí a tvoří tak pouto kloubů, a potom samotné klouby. ve kterých se spojují a otáčejí pohyblivé kosti; také z toho není nic, co by nebylo porézní a nemělo v sobě ko-můrky, o čemž svědčí mok, který ve velkém množství a s velkými škodami vytéká, jsou-li otevřeny.

11

Jistě není možné, aby někdo něco z výše jmenovaného očima viděl a poznal. Proto jsem tyto nemoci nazval „neviditelnými“ a za takové je uznalo i umění; i přes svou neviditelnost však nezískaly zcela převahu, ale jsou podle možností přemáhány. Možné je to do té míry, do jaké přirozenost nemocných dává příležitost k pozorování 20 a do jaké přirozenost zkoumajících je schopna zkoumání. Tyto nemoci jsou ovšem poznávány s větší námahou a v delším čase, než kdyby byly viděny očima. Neboť co unikne zraku očí, je podrobeno zraku myslí – co však nemocní vytrpí kvůli pomalému pozorování, za to nenesou vinnu samotní ošetřující, ale přirozenost jak nemocného, tak jeho nemoci. Když lékař nemohl původ bolesti znakem spatřit ani sluchem vypátrat, sledoval její úvahu. A i ti nemocní, kteří se pokoušejí svá nezjevná onemocnění oznámit ošetřujícím, ozna-mují je spíše podle domněni než z vědění: kdyby je totiž znali, nepropadali by jim – stejně nahlédnutí dokáže přeci poznat příčiny nemoci i vyznat se v jejich léčení všemi způsoby léčby, jež zabra-ňují růstu nemoci.

Pokud není možné vyslechnout od nemocného žádné bezchybné a jasné sdělení, musí ošetřující přihlížet k něčemu jinému. Za toto

prodlení nese vinnu umění, ale přirozenost těl. Umění se použít do ošetřování až poté, co získalo poznatky, a hledí, aby ošetřovalo spíše s rozvahou než s odvahou, a spíše klidně než silou. Naopak přirozenost, pokud svolí k tomu, aby byla pozorována, dovolí i vyléčení. Jestliže však v průběhu pozorování přirozenost podlehne, ať už vinnou pozdní návštěvy u lékaře nebo skrze prudkost nemoci, je nemocný ztracen. Vyrazí-li nemoc stejně jako léčba, není rychlejší, když ale získá náškok, je rychlejší. Náškok získává kvůli neprostupnosti těl, v nichž nemoci neviditelně sídlí, nebo kvůli lehkomyšlnosti nemocných, která se k tomu připojuje. Nechtějí být ošetřováni, když se jich nemoc zmocňuje, ale až když už je má ve své moci.

Proto si síla umění, pokud postaví zase na nohy toho, kdo onemocněl nějakou z nezjevných nemocí, zaslouží více obdivu, než když se nezabývá nemožným. V zádném z dosud objevených řemesel se nesetkáváme s něčím takovým: ta, která pracují pomocí ohně, jsou nečinná, pokud oheň není. A jiná řemesla při svém viditelném díle pracují se snadno opravitelnou látkou: jedna se dřevem, další s kůží a jiná, nejpocetnější, s mědí, železem a jin podobnými slitinami. Věci vyrobené z těchto materiálů a s jejich pomocí jsou snadno opravitelné, přesto se nevytrábejí s větší rychlostí, než je třeba, nic se nepřeskakuje, ale když chybí některý z nástrojů, práce se zastaví. Ačkoli se ani zde pomalosti nic nezíská, je jí dána přednost.

12

V případě vnitřních hnisavých onemocnění, onemocnění jater, ledvin nebo vnitřní dutiny vůbec je lékařství zbaveno možnosti vidět 24 něco zrakem, kterým všichni vidíme nepřítodněji, přesto však našlo jiné prostředky jak si pomoci. Podle jasu nebo drsnosti hlasu, podle rychlosti nebo pomalosti dechu a podle výtoků, jež protékají jim danými průchody, podle jejich pachu, barvy, jemnosti a hustoty usuzuje, čeho to jsou příznaky, zda nemocí už probíhajících nebo hrozících. Jestliže však takovéto ukazatele přirozenost sama dobrovolně neposkytuje, vynalezlo umění donucovací prostředky, jimiž je přirozenost bez poškození přinucena je propustit: tím, že je vyvádá, dá najevo znalcům umění, co je třeba učinit.

Tak například ostrostí jídel a nápojů nutí umění uvolnit hnis a s ním spojený hlen, aby bylo možné usuzovat podle něčeho viditelného na to, co bylo pohledu umění nepřístupné. Jindy je zase dech donucován strnými cestami a během podal výpověď o tom, o čem má vypovídat; výše zmíněnými prostředky a výpary horkých tekutin vyvolává lékařství pocení, a takto získává úsudek. Někdy ovšem na přítomnost nemoci mnohem přesvědčivěji než výměšky z masa poukáže to, co prochází močovým měchýřem – proto objevil lékařství takové nápoje a pokrmy, které jsou teplejší než to, co tohoto působení nerozpustily. Jedno skrze druhé a různé od různého – tímto způsobem se vše prostupuje a ohlašuje, takže není divu, že ověřování se v těchto případech stává delším a na zakroky zbytvá kratší čas, neboť zpráva dochází k rozumu ošetřujícího prostřednictvím cizích zpravodajů.

13

Že lékařství má samo vlastní přijatelné argumenty na svou podporu a že se správně nezabývá nevyhlášenými případy, a pokud ano, opět je ponechá bez nějakého pochopení, to ukazuje nyní přednese-ná řeč stejně jako důkazy, které předvádějí znalci umění raději svými činy než řečmi. Nezanedbávají argumentaci, ale domnívají se, že většínu lidí přesvědčí spíše to, co uvidí, než co uslyší.

Komentář

1. kapitola

Začátek řeči bohatě využívá prostředků obvyklých v rétorice své doby: nalézáme tu tzv. gorgiovské řečnické figury a v úvodních slovech i těsné paralely k některým Sokratovým řečem a druhé epideiktické přednášce *CH De flautibus*. Nápadně působí rovněž užívání neobvyklých slov a častý výskyt sloves v první osobě a osobních zájmen, která podtrhují autorovo výrazné sebevědomí. I přes silný konfrontační zápal tu nechybí ironie a vtip: *hanobitelé umění* se stávají *umělci v pomlouvání*, čímž ovšem ve skutečnosti vyvracejí vlastní pozici. Tito protivníci jsou zde představeni jako nepřátelé všech umění obecně. Určitější teoretické východisko či motivace jejich postoje řeč nezmiňuje, líčí je pouze jako škodolibé eristické diskutéry, kteří si haněním úspěchů ostatních kompenzují vlastní nesechopnost. Ze strany našeho autora jde patrně o reakci na výpady proti uměním, které Protagorovi a jiným sofistům připisuje Plátónův dialog *Sofistés* (viz výše, úvod, str. 297) a které jsou dosvědčeny rovněž názvy některých knih u Diogena Laertského, *Vitae*, IX,55 („Umění eristické“, „O naukách“, „Dvě knihy proti-argumentů“).

Svým dírazem na objevování dosud neobjeveného a zlepšování stávajícího spis mimořádným způsobem reprezentuje řecké osvícenství, pro které objevy řemeslných technik a s nimi spojená emancipace od přírodního života představují vlastní civilizaci pro-ces. Srv. níže, *VM* 1: 2; 5, str. 365 n. a 368.

Závěr kapitoly zužuje téma na obranu lékařského umění.